

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1869

De S. Conogano Episc. Conf. Corisopiti In Britannia Minore Commentarius
Prævius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70595](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70595)

A sub Wandalis intra cariosam navim, et ætas, quam S. suo Tammaro adscribunt Beneventani, si confecturatur cum documentorum, quæ de S. Tammaro, si ab Africano distinctus ponatur, Itali habent, aut saltem hæcenus subministrarunt, inopia, vehementer nos inclinant, ut arbitremur, non nisi unicum (Tammaram) habendum esse pro Sancto, eumque ad sæculum v et Wandalorum tempora pertinere, quemque veluti Confessorem et Episcopum, ob episcopatum, ut supra dicimus, in Africa gestum, tam Beneventani, quam in diocesi Aversana Vici Pantani incolæ deinceps etiam in veneratione habere tuto queunt.

An rezit ecclesiam Beneventanam?

S Caterum ea etiam desunt nobis monumenta, ex quibus, ultra potior causa sit, Beneventanorum videlicet S. Tammaram Africanum pro episcopo quondam suo habentium, an dicti vici incolarum, eundem apud se defunctum sepultumque esse contententium, rite pronuntiem; etsi interim dissimulare nequeam, his posterioribus magis favere laudata S. Castrensis Acta, quæ diserte habent S. Castrensem prope Suessanam urbem post suum in Campaniam adventum magis cellulæ pauperculæ amplexum esse hospitium, quam terrenas divitias ac favores populi; quamobrem ejus etiam socium sanctum nostrum Tammaram solitariarium in Campania locum elegisse suspicari possumus. Accedit quod ejusdem memoria multo celebrior sit in Campania, hodie Terra Laboris, Italici

Terra di Lavoro dicta, quam in territorio Beneventano, ut liquet ex variis, quæ eidem Sancto in Campania dedicatæ extiterunt, partimque hodie existunt, ecclesiis, a Michæle Monacho in hunc modum recensitis (a): Habet (S. Tamarus) pagum et parochialem ecclesiam sui vocabuli a civitate (Capuana) mille passibus in via regia nova Neapolitana. Habet olim ecclesiam prope villam, quæ dicebatur S. Nazarius in Terra Lanii (a Clario, Italici Lagno, parvo flumine, quod territorium Capuanum ab Aversano dividit, sic dicta) et in villa quæ dicebatur Attignano in terra Canciæ, et in diocesi Calvensi ecclesia S. Tammari de Monte erat subdita Archiepiscopo Capuano anno 1173. Constat id postremum ex Diplomate Alexandri III eodem anno dato, in quo inter possessiones, quas hic Pontifex Alphano Archiepiscopo Capuano confirmat, recensetur eadem ecclesia S. Tammari de Monte. Unde non levis oritur suspicio S. Tammaram magis ad Campaniæ incolas, quam ad Beneventanos spectare. Non ita quidem certus est S. Tammari episcopatus Beneventanus, ut de eo ipsimet Itali non dubitent, et nominatim Michæli Monachus, qui in suis ad Acta S. Castrensis Observationibus ita loquitur (b): Habent Acta S. Castrensem prope Suessam, consedissee: habet Breviarium Capuanum S. Priscum consedissee Capuæ: de reliquis nihil adhuc certi asseritur: sunt qui dicant Tammaram Beneventi.

ACTORE C. G.

D

E

(a) Sanctuar. Cap., p. 431. — (b) Ibid., p. 46.

DE S. CONOGANO EPISC. CONF.

CORISOPITI

IN BRITANNIA MINORE

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. B.

§ I. Discutiuntur Acta ab Alberto Le Grand conscripta.

F

PROBABILIUS SÆC. VI. Sancti Acta parum antiqua.

Corisopitum Cornubiæ, Gallicæ Cornouailles, quæ Britannicæ Armoricæ Inferioris provincia est, caput, ad Oderam fluvium (Odet) tribus circiter ab Oceano leucis distitum, episcopalis civitas est, archiepiscopatus Turonensi suffraganea; olim quidem Quimper-Odet, exinde vero Quimper-Corentin Gallicæ a S. Corentino dicta. Fueritne is reipsa primus ejus loci episcopus, et qua ætate Corisopitensibus primum datus sit præsul, ad diem XII Decembris, quo colitur, discutiendum est: huic Corisopitensium episcoporum Catalogi, sed quorum hæc magna fides est, subjiciunt, et quidem proxime, de quo hic nobis sermo est, S. Conoganum, Gueneganum vel Guennecum, Gallis S. Conocain, Guenégand, vel Guennekut dictum. Vitam ejus collegunt typisque mandarunt P. Albertus le Grand, Britannus Morlænsis ex Ordine S. Dominici, in Vitis Sanctorum Britannicæ (a), et Jacobus Malbranca,

(a) Vies des SS. de la Bretagne, Armoricque, p. 625. Brest, 1837. Tomus VII Octobris, Pars Prior.

Belga e Societate Jesu, lib. IV de Morinis cap. XXIV: Albertus quidem ex antiquo S. Conogani prope Landernacum in Inferiore Britannia ecclesiæ Legendario, a loci vicario sibi subministrato anno 1624; Malbrancus vero ex apographo, quod illi P. Jacobus Bernard, Britannus, e Societate Jesu, ex Annalæo Corisopitensi descriptum transmisserat. Neuter cujus antiquitatis sit Legendarium ecclesiæ S. Conogani, vel Annalæum, ut vocant, Corisopitense exponit: at non adeo antiqua videntur, quin diu post S. Conogani ætatem scribi potuerint, atque adeo non ea sunt, ut magnam sibi auctoritatem fidemque conciliant.

2 Albertus S. Conogani Vitam verbis hæc, sed Gallicis, quæ Latine reddo, exorditur: Beatus præsul S. Conoganus in Britannia Inferiore natus est ex familia de la Pallue prope Landernacum in Leonensibus, ex parentibus opulentis ac apud suos

natale solum et genus:

AUCTOR
J. R.

potentibus, vicecomiti Leonensi Guyomarco propinquis. Idem quidem natale solum parentesque nobiles S. Conogano adscribit Annalæum Corisopitense apud Malbrancum; sed de familia de la Pallue, e qua ortus S. Conoganus fuerit, et de parentum ejus cum Guyomarco vicecomite Leonensi propinquitate altum silet: suspicor itaque Albertum id S. Conogani Actis addidisse de suo: neque quidquam fuisse illi in promptu credo, unde familiam de la Pallue inde a sæculo IV, quo natum S. Conoganus censet, floruisse probatum daret; quod etsi Legendarium ecclesie sancto Præsuli dicatæ conceptis verbis affirmaret, difficile tamen creditu foret. Alberti item additamentis adscribo scutum gentilitium S. Conogani, quod in episcoporum Corisopitensium serie describit; quasi horum usum posterioribus longe sæculis primum emerissem non sicut culibet exploratum. Num eastiterit, S. Conogano in vivis agente, Guyomarcus vicecomes Leonensis, dicendo haud sum: vicecomitem Leonensem hujus quidem nominis, in Britannia regem electum, Argentæus lib. II cap. X Hist. Britannicæ memorat; sed is sæculo IX, regnante in Gallis Ludovico Pio, fuit: potuit tamen Alberto ansam præbere fingendi alterum, S. Conogano propinquum. Rursum Albertum audiamus.

juventus pie
esset;

3 Ita pergit: Datus his (parentibus suis) cœlitus fuit (S. Conoganus) ut generis sui decus aliquando foret, multorumque sanctorum religiosorum, qui ex ejus schola egressi fidelium animos cœlesti gratiæ rore respergerent, pater ac magister. Sollicite in ædibus paternis educatus, jam septennis Corisopitum missus fuit ad ludum litterarium, quem olim ad nobilitatem regni sui juvenum instructionem Grallore instituerat. Sexennium eo in collegio humanioribus litteris sic impendit, ut a virtutibus semita non recederet: Philosophiæ vero in eadem urbe biennium; quo exacto, annis ipsis quatuor sacre Theologiæ operam ea morum modestia dedit, ut tum abbati, tum monachis summopere probaretur. Cum ex ejus schola religiosorum non exiguum numerum proditurum audis, nonne in animum inducas, S. Conoganus multis aliquando religionis abbatem præfuisse? At infra e monacho episcopus, ne ulla quidem abbatis muneris ab illo gesti mentione injecta, factus esse dicitur. Definitus annorum numerus singulis scientiis a S. Conogano impensus additamentum putamus esse Alberti, priscam studiorum rationem hodiernæ similem fuisse rati. Dein, qui fieri potuit, ut institutum Corisopiti a Gradlono, jam Britannia rege, uti verba mox citata innuunt, S. Conoganus gymnasium septennis frequentarit, litteris profanis sacrisque annos 12, aulæ vicecomitis, ut paulo post dicitur, annos 5 impenderit, factusque fuerit Corisopitensis episcopus, ut in serie episcoporum Corisopitensium Albertus scribit, anno 403, cum anno 388, ex Alberti sententia, Gradlono regni Armorici habenas susceperit? Si enim anno 388 annos 19 adjeceris, ad annum 407 usque pervenies. Sed demus gymnasium a Gradlono nondum rege conditum fuisse; demus item id anno 388, cui Britannorum in Armoricam impulsus innecti solet, contigisse. Natus hoc pacto fuerit S. Conoganus anno 376; a quo ad annum 403 anni numerantur dumtaxat 27: annis 19 porro adjiciendi sunt, ut ad annum ætatis Conogani, quo Corisopitensem sedem adiit, pervenias, præter annos 5 in aula Leonensi exactos anni verosimilime non pauci, quos ut infra mox Acta Albertina tradent, prope Landernacum presbyter, quos dein solitarius, denique quos Landeveneci

monachus prius exegit, quam episcopus fieret: D non fit autem verisimile S. Conoganus ad eam dignitatem evectum ætate tam parum provecta. Actorum ab Alberto editorum textum prosequor.

4 Hinc (e Landevenecensi monasterio) revocatum parentes, a quibus mundo destinabatur, ad aulam vicecomitis Leonensis, ut ei a latere esset, amandarunt. Profectus eo est sanctus adolescens, licet ab aulæ strepitu alienus, ne parentibus faceret ægre; amiceque a vicecomite Leonensi exceptus. Factum id non sine singulari Dei nutu videtur; nam aula isthæc brevi usque adeo ejus opera emendata est, ut monasterium magis, quam principis aula videretur. Peregit hic annos quinque ab alicuius vitiis integer: verum ad perfectiorem vitæ rationem aspirans missionem petiit, domumque reversus palam parentibus edixit, id sibi in votis esse, ut mundo vale omnino diceret, Deoque se devoveret. Abnuere illi primum: demum vero, perspecto obfirmato ejus animo, annuere. Ordinibus minoribus ac majoribus sacerdotioque susceptis, auctus beneficio, parentibus satagentibus, fuit; at quo brevi potius est. Locum enim natalem (la Pallue) patre mortuo, urbe relicta repetiit, ubi splendidum in ædium suarum vicinia sacellum condidit, in quo quotidie summa pietate litabat. Nihil hic quidem occurrit, quod falsi arguam: id unum observo, in Actis a Malbranco editis nihil penitus legi, unde in aula vicecomitis Leonensis S. Conoganus conjicias vel aliquando fuisse versatum: sed quod horum scriptorem latuit, perspectum habere potuit is, qui edita ab Alberto Acta confecit.

integritas in-
ter aulicos:
sacerdotium;

5 Patrem jam amiserat Conoganus, quo mortuo, ut vidimus, urbanos strepitus fugit: matre orbatus, solitudinem adiit: Solum patrium, inquit Acta Albertina, ædesque suas cum deserto commutavit, in quo vitæ genus instituit tantæ austeritatis et exempli, ut brevi sanctimonie ejus universam Britanniam fama pervaserit, adeo ut frequentari a populo ejus solitudo cepta sit, eaque de causa illam prorsus deserere decreverit, seque in Landevenecense, in quo disciplina Theologicis olim imbutus fuerat monasterium abdere. Abbas, ut qui viri merita editaque, cum junior Theologiæ operam daret, sanctimonie specimina probe perspecta haberet, passis ulnis exceptum, universo monachorum suffragante cœtu, Ordinis habitu induit, tironibusque adscripsit. Novos mores novus Christi Miles induit, quasi virtutis ne a limite quidem tramitem salutasset. Animi demissione, caritate, patientia, mansuetudine socios omnes superabat: a templi recessu, in quo animum cœlestium rerum contemplatione pascibat, non discedebat. Pane victitabat aceroso, herbis radicibusque, vino, nisi sacrificandum foret, prorsus abstinens. Lectus illi erat aut altaris gradus aut pavimentum frigidum. Ad augmentum meritorum permisit Deus, ut a dæmone non tentationibus modo, sed et spectris illusionibusque vexaretur: at Sancto victoria perpetuo cessit, hoste cum confusione dimisso retusque.

austera in ere-
mo vitæ ratio;
monachus;

6 Monachus S. Conogani in Landevenecensi monasterio verbis istis planissime traditur: at cur abbatis, quo hoc monasterium moderante, monasticum vitæ genus amplexus est, nomen reticetur? Versari enim in dubio nequaquam id poterat, si vere Albertus (a) scribit, Gradlono exequiis, anno 405 celebratis, S. Conoganus, episcopum, una cum S. Winwalæo, Landevenecensi abbate primo, interfuisse. Winwalæi nomen haud expresserit vetus, quo Albertus est usus, ecclesie S. Conogani Legendarium: sic opinor: alioquin enim cur id indictum Albertus

sed incertus;

(a) Ibid., p. 57.

A præterisset? At simul vereor, ut illic, quæ de S. Conogani monachatu recitata jam sunt, Albertus invenerit; Annalæum enim Corisopitense de illo non modo verbum nullum facit, sed etiam, cum præcipuum S. Conogani cum dæmone luctam memorat, hanc ipsi non, ut supra legitur, monasterium Landevenecense, sed eremum incolenti accidisse testatur: unde fit, ut S. Præsulis monachus, dum aliunde de eo certiora proferantur, revocari saltem in dubium queat. Quod si reipsa monachus in monasterio Landevenecensi fuit, Scoticam, seu quam e Britannia Majori in Minorem emigrantis monachi eo invexerant, lenueruntque Landevenecenses, usque ad annum 818, Ludovici imperatoris quintum, quo Benedictinam amplecti sunt, sectatus fuerit disciplinam. Consule, si vis, ea de re ipsummet imperatoris apud Lobineau (a) vel tom. I Martii Operis nostri (b) diploma, in quo conversationis, seu vivendi rationis, et tonsionis Scoticæ, hactenus Landevenecensibus usitata, aperta fit mentio. Ad Albertum regredior.

episcopatus.

7 S. Coentino, inquit, Cornubiensi episcopo e vivis sublato, actum est a canonicis populoque in cathedrali templo de successore eligendo; at iniri concordia nequirit: vicarius itaque jejunium prescesque triduanas indixit, ac die tertio S. Conoganus electus est suffragiis universorum. Civitatem omnem mox pervagata electionis fama gaudio summo excepta est. Missi canonici duo civesque nonnulli, qui Landevenecum electionis nuntium deferrent, quam ratam habere primum noluit: sed legatorum et Corisopitensium importunis precibus urgentique abbatis imperio cedens cathedralem ecclesiam adiit in episcopum consecrandus. Omnium plausu et gaudio exceptus Corisopiti fuit. Simul consecratus, simul emendatus vitæ genus exorsus est; quamquam autem virtutis perfectionisque prodigium fuisset hactenus, persuasum sibi habuit, novam dignitatem perfectionem a se solita majorem postulare. Neque comitatus, neque equus, neque curus illi erat. Domesticis mensa honesta: illi autem panis et aqua cum oleribus paucis. Suspiciebant diceciani ut sanctum, ac re talem Deus insignibus miraculis comprobavit. [Modus electionis, quo S. Conoganus episcopatum Cornubiensem adisse fertur, consuetudines sæculi sive quarti sive sexti nullatenus sapit. Tunc enim hujusmodi electio ad metropolitanam et ad reliquos episcopos provincie præcipue spectabat. Neque istius sæculi est principem Dicecesis Ecclesiam Cathedralem, ejus Clerum Canonicos vocare. Imo ad hæc tempora nomen et officium vicarii sede vacante plane incognitum erat; quod viæ ante Concilium Tridentinum sess. xxiv. c. 16 de ref. invaluisse juris canonici periti passim docent.]

post S. Coentini, ut fertur, obitum suscepit;

8 Memoratus hic loci S. Coentinus colitur die XII Decembris, ac primus fuisse creditur Corisopitensis episcopus: id certum, Corisopitum, quod Quimper-Odet a fluvio præterlabente olim Gallice dictum, ut ab alio Armoricæ oppido Quimperlé, similiter a fluvio Ellé sic cognominato, secerneretur, Quimper-Coentini insuper dictum fuisse. Successisse huic proxime S. Conoganus minus certum. Albertus quidem in serie episcoporum Corisopitensium proximum illi a S. Coentino locum tribuit, uti et Sammarthani fratres. Primum S. Coentini in sede Corisopitensi successorem nominat Lobineau in Vitis Sanctorum Britannicæ, sed addit: ut fertur, atque ita ea de re dubitare se innuit: neque immerito; ex duodecim enim primis episcopis Corisopitensibus, quos Albertus

(a) Hist. de Bret., t. II, col. 26 et D. Moriec, Mém. pour serv. à

affert, nulli certum indubitatumque, quo sederit tempore, atque adeo quo ordine, testimonium assignat: ubi ad Hugonem, ordine decimum tertium pervenit, tandem ait hunc Alani Magni interfuisse comitiis, anno 689 in urbe Occimorensi seu Leonensi celebratis: exstant Alani Britannicæ regis litteræ tum confectæ apud Argentæum lib. I cap. xxviii excusæ, quibus quinto inter præsules loco sic Hugo subscripsit: S. Hugonis Cornugallie, seu Cornubiæ. Hæc eo dicta sunt, quod hujus Hugonis proximus decessor fuerit S. Conoganus, si Annalæum Corisopitense, seu Monumenta MSS. ejusdem ecclesiæ a Malbranco in paginæ margine citata, S. Præsulis obitum recte signarint; qua de re infra sermo recurret. Nihil quoque certi quoad episcopum, cui proxime successerit S. Conoganus, ex dicto Annalæo elicias, cum ejus nomen omnino reticeat. Denique num Conoganus abbatis sui imperio, quod num, superiore legitur, cesserit, perinde incertum est, ac incertus est ejusdem monachus, de quo num. 6.

auctore J. B.

D

9 Sanctitatem S. Conogani insignibus a Deo miraculis comprobata fuisse supra legimus; sed e multis in Albertino, seu viso abs illo Legendario unum dumtaxat refertur, ac ita habet: Corisopiti pauper quidam, dudum cæcus, cum S. Præsulis sacro interesset, ejus ab elemosynis simul et ad aras ministrum flagitavit aquam, qua hostiam oblaturus manus ablueret: dedit minister vas, quod illam continebat: cæcus vero plenus fidei, Deumque, ut per servi sui S. Conogani merita visum sibi restituere dignaretur, precatus, lavit ea oculos, visumque non sine omnium, qui aderant, stupore recepit. Idem miraculum Corisopitense Annalæum num. 3 memorat: at frequentia fuisse S. Conogani miracula satis prodit, cum die uno post habitam ad populum concionem peractaque sacra varios ab illo ægros curatos fuisse ibidem tradit. Additur ibidem res observatu plane digna; omnino tamen in Legendario Albertino indicta: refert scilicet Annalæum Corisopitense S. Conoganus, cujus meritis precibusque recuperabant cæci visum, cum ad vitæ exitum inclinare cœpisset, nec paucorum quidem annorum spatio utriusque oculi usu caruisse; quod et S. Audomaro obtigisse Malbrancus observat. Viderit auctor Vitæ S. Conogani a Malbranco excusæ monumenta, quæ latere Alberti anonymum potuere.

miracula,

E

10 Supremum S. Conogani morbum obitumque ex citato sæpius Legendario ad hunc modum describit Albertus: Munere episcopali hactenus saneta perfunctum adorta febris est, lectoque affixit, sic tamen, ut consuetarum exercitationum nihil intermiserit. Revelatum decumbenti ac superna contemplanti aliquando fuit, fore ut die eum postero ex hoc mundo Deus ad perceptionem beatitudinis æternæ evocaret. Lætus is illi nuntius fuit, egitque Namine gratias. Tum vale convocatis canonicis dixit, ac extremæ Unctionis Sacramento coram illis munitus, noctis reliquum contemplando peregit. Postridie, stupente admodum universa familia, e lecto sese proripuit, ecclesiam adiit, sacram parari suppellectilem jussit, facturus rem divinam: at, prohibente id valetudinis imbecillitate, facere ad aram vicarium suum jussit, acceptoque ex ejus manibus sacro Viatico, domum redux, lectoque, indutus supparo et humerali, recumbens, coram canonicis numerosaque multitudine populi spiritum Creatori reddidit xv Octobris, anno CCCCLVI. Fertur hic S. Conoganus in animo habuisse jam morti proximus sacrum celebrare; sed corporis infirmitate impeditum e

sanctusque

F

l'hist. de Bret., t. I, col. 228.— (b) Ad diem in Mart., p. 260, not. c. vicarii

actores
J. B.

A vicarii manibus sacro Viatico fuisse munitum : at Annalæum Corisopitense, prout a Malbranco nobis exhibetur, Christi Corpore et Sanguine seipsum refocillasse perhibet. Ita sese res habet; verum ita accipi ea verba possunt, ut ea refocillatio in sola Viatici sacri, manibus alienis illi administrati, susceptione fuerit sita.

ex hac vita
discessus.

11 Quæret hic etiam aliquis, num vero fiat simile, S. Conoganum, si, ut in Annalæo Corisopitensi legitur, cæcus erat, sacrum celebrare voluisse, aut reipsa, quod quodammodo allata Annalæi Corisopitensis verba insinuant, celebrasse? Respondet, factum id videri etiam a S. Audomaro Taruansensi, cujus morbum extremum obitumque non absimilem tom. III Septembris (a) Vitæ ejus scriptor anonymus ita describit. Post hæc (post amissum oculorum usum) paucis intervenientibus annis, cum prædictus venerabilis vitæ senex Audomarus nimio febris ardore fuisset fatigatus, cumque diem obitus sui adfuisse cognovisset, eodem die de lectulo, in quo jacebat, surrexit, atque in ecclesiam ingressus, pronus coram altari cum lacrymis Dominum pro se et pro circumstante eum rogavit populo. Corpus vero Christi et Sanguinem communicando, turbisque se circumstantibus prædicando . . . ad suum iterum reversus lectulum . . . ex hac vita migravit : immo vero S. Audomarum, visu orbatur per singulos dies immolasse Altissimo, auctor Vitæ secundæ addidit (b); nescio tamen an ex vero, nihil hujusmodi affirmante priore anonymo. Præplacet tamen Legendarii Albertini narratio.

B

§ II. Sæculum, quo probabilis floruit, et cultus sacer.

Sanctum Albertus vixisse credit sæc. v.

Dissensio longe major inter Alberti Legendarii et Annalæum seu aliud fortasse quoddam monumentum Corisopitense MS., a Malbranco in margine citatum, est, si de tempore S. Conogani emortuali est questio : illud enim ejus obitum, ut supra videre est, affigit anno 456; nisi forte ex Alberti annis iste penitus prodierit : hoc autem anno 686 : alii vago quodam modo ad sæculum vi spectare S. Conoganum volunt. Alberti le Grand sententia est, sedisse eum Corisopiti ab anno 403 usque ad 456, huic maxime inimica fundamentum, quod Gradloni, Britanniae, ut vocat, regis, anno 405 defuncti exequiis jam episcopus interfuerit. Eo enim anno defunctum esse Gradlonum confici inprimis putat ex ejus Epitaphio, quod in sacello, in quo sepultus est, Landevenecensis ecclesiae ita legitur :

Hoc in sarcophago jacet inclyta magna pago
Gradlonus magnus Britonum rex, mitis ut
agnus :

Noster fundator, vitæ cœlestis amator,
Illi propitia sit semper Virgo Maria.

Obiit anno Domini CCCCV.

ex monumentis

C 13 Interfuisse ejus exequiis S. Conoganum jam episcopum probatum item credit ex fragmento Landenevecensi, cui titulus : De exequiis regis Gradloni, his verbis partim concepto : Erant cum Guennuco (seu Conogano) episcopo pontificante, Winwalocus abbas de Landtguennok . . . Gildas abbas Rhuti, etc. Quibus accedunt hæc Necrologii Landenevecensis verba : Nonis Januarii anno CCCCV obiit Grallonus rex magnus fundator istius

(a) Ad diem ix Sept., p. 399. — (b) Ibid. p. 404. — (c) Ad diem in Martii, p. 246. — (d) Vies des SS. de Bret., p. 82, et idem Liber

monasterii. Quartum his non absimile instrumentum citat Henschenius tom. I. Martii, (c) Commentarii de S. Winwaloco num. 6, cujus initium: Ego Gradlonus rex veni usque Lantequenec ad S. Guingaloëum anno Domini CCCC, Indictione x, concurrente vii, festique Paschalis viii Kalendas Aprilis . . . Et hæc excerpta sunt (non ante 900, uti apud Henschenium citatum videre est) ex donariis collatis S. Guingaloëo. Instrumenti titulus erat : De his qui colloquio Sancti frui meruerunt. Unde efficitur, si sincera hæc instrumenta fuerint, eadem vixisse ætate sub sæculi iv et v confinia Gradlonum, alibi Britanniae, alibi Cornubiæ regem appellatum, SS. Conoganum, Winwalocum et Gildam.

14 Verum nauci illa habent Robertus Denyoldus in Rollone Normanno-Britanno cap. v; Henschenius citatus, Lobineau in Vitis Sanctorum Britanniae (d) in S. Corentino. Epitaphium e versibus Leonini constat prodiit se natum post sæculum v. Cætera ex ætate, qua Gradlonus, S. Winwalocus et S. Gildas vivere, consulantur. Sæculo vi vixisse S. Winwalocum ostendit Henschenius citatus ex triplici temporum caractere. S. Gildæ, abbatis Ruyensis, cui Sapiens cognomen adhæsit, Vitam illustravit idem Henschenius ad diem xxix Januarii, ostenditque ex ipsiusmet Gildæ scriptis, eum sub exitum sæculi v, anno nimirum 498, in vivis numerari ceptum. Albertus quidem in Vita S. Gildæ (e) Gildas duos, utrumque Sanctum, utrumque monasterii Ruyensis in Venetis Armoricis abbatem, distinguit; quorum prior Ruyensis monasterii, anno 399 a Gradlono fundati, abbas primus fuerit et dicti regis cancellarius, alter vero cognomento Sapiens ejusdem monasterii instaurator : sed distinctionem illam citatus proxime Henschenius evertit, Commentarii sui § 3 ostendens unicum in Gallis S. Gildam existisse. Verum nec ipse sibi Albertus constat, ut qui tom. II seu altera Operis sui parte pag. 361, prioris sui Gildæ veluti oblitus Gildam Sapientem Gradloni regis cancellarium faciat. Spectant igitur SS. Winwalocus et Gildas ad sæculum vi, corruntque, quæ de iis in fragmento Landevenecensi, tamquam Gradlono regi anno 405 parentantibus, perhibentur.

15 Eodem quoque Gradlonus verosimilius spectat, aut certe ad sæculi v finem. Instrumentum Gradloni, quod supra num. 13 quarto loco exhibetur, recte quidem Henschenius carpiit, tum quod ibi anni Incarnationis Domini, sæculo v nondum usitati, adhibeantur, tum quod anno CCCCv Pascha non in viii Kalendas Aprilis, uti illic legitur, sed in ipsas Kalendas incidit. Recte item censet, melius scripturum fuisse, qui donationes S. Winwaloco factas exceperit, si mutata Indictione x in xiii signasset annum 490, quo concurrente vii, Pascha viii Kalendas Aprilis celebratum fuit. Hinc tamen illo anno vixisse Gradlonum haud satis certo evincitur : ad eundem enim modum dicere Albertus, qui Gradlonum anno 405 obiisse statuit, aut ejus, si qui sunt, sequaces possent, signandum fuisse, mutata Indictione x in viii, annum 395, quo concurrente vii, cyclo Solis xii, Lunæ xvi, littera Dominicali G, festum Paschale viii Kalendas Aprilis celebratum fuit. Verum alia non desunt indicia, ex quibus colligi possit, vixisse sub sæculi v finem Gradlonum, quod plane opinatur Henschenius. Errantur autem hæc indicia partim ex Gregorio Turonensi, partim ex Instrumentis quibusdam, ad Gradlonum spe-

editus novis curis Parisiensis Canonici Tresvoux, an. 1856, t. I, p. 52. — (e) p. 18.

ctantibus,

A ctantibus, quæ Lobineau (a) inter Historiæ Britannicæ Monumenta retulit.

ob indicia

16 Qui Francorum imperium in Britanniam Armoricam usque propagaret ante Clodoveum, anno 511 defunctum, nemo fuit: hic vero Armoricos saltem partim sibi non solum subjectos habuit, sed regium etiam titulum ab eorum principibus abstulit. Non ignoras, scribunt ad Nomenonem, quem priorem gentis Britannicæ vocant, Concilii Turonensis IV, (b) anno 849 celebrati, Patres, quod certi fines ab exordio dominationis Francorum fuerint, quos ipsi vindicaverunt sibi, et certi, quos petentibus concesserunt Britannis. Sibi vindicasse videtur Clodoveus civitates Namnetensem, Redonensem Venetamque, cum harum episcopi ex omni Britannia soli Concilio Aurelianensi primo, ad quod omnes regni sui episcopus Clodoveus convocaverat, interfuerint. Britones vero cæteros, quos ante possederant fines habere sivit, at certis, ut apparet, conditionibus, quas inter una verosimiliter fuerit, ne Britonum deinceps principes se reges dicerent: unde Gregorius Turonensis, sæculi VI scriptor, ait: Nam semper Britanni sub Francorum potestate post obitum regis Clodovei fuerunt, et comites, non reges appellati sunt. Inter Britones, qui quodammodo veteri suo juri relicti fuere, numerandi verosimillime sunt Cornubienses, quorum caput, Corisopitum erat. Britannicum vero bellum Papius sub annum 503, P. Daniel post annum 507 retulit: cum autem, ut observat Lobineau in S. Corentino, Gradlonus nullis in Actis Notitiisve comes vel dux appellatur, mortuus verosimiliter fuerit ante Clodoveum, post cujus obitum Britannicæ principes appellari reges (saltem aliquamdiu) desiierunt.

h e adducta

17 Sunt porro et indicia quædam, quæ Gradlonum Clodoveo Franciæ regi æqualem fuisse insinuant. Lobineau (c) geminum Instrumentum ex Chartulario Landenevencensi profert, quorum primum (idem forte, ac id cujus num. 13 ex Henschenio meminimus, sed hic absque temporum notis expressum) ita habet: Ego Gradlonus gratia Dei rex Britonum, nec non ex parte Francorum cupiebam videre Sanctum Dei Guengualoem ex multis temporibus. Idcirco obvius fui illi per viam in loco, qui vocatur Pulcarvan. Et ideo do et concedo de mea propria hæreditate S. Guengualoem, etc. Interpolatum id esse facile quidem agnosco; cum nec formula Gratia Dei ante Pippinum, Caroli Martelli filium, usitata fuerit, nec monasteria a primis suis præsulibus denominari soluerint, adjecto his Sancti titulo, quamdiu in vivis erant: plane fictitum non ausim dicere: quid si enim Donationum S. Guengualoem, seu monasterio Landenevencensi factarum collectorum seu ex antiquis ejus monasterii monumentis, seu aliunde, Gradlonum aliquamdiu veterem ditionem suam Francorum beneficio possedisse, constiterit, ac propterea Gradlonum regem Britannicæ etiam ex parte Francorum nominare sine piaculo se posse existimavit? Quod si ita est, nescio, quo hæc aptius, quam ad Clodovei tempora referri queant.

magis nobis probatur.

18 Alterum vero ex ejusdem monasterii Chartulario depromptum instrumentum verbis hisce concipitur: Hæc memoria retinet, quod emit Gradlonus Enes-hir atque Racheves Kerbalavan nec non et Serechan de auro atque argento, quod accepit a filiis regis Francorum et postea tradidit S. Guengualoem in decumbitione æterna Tresper... Trefes, Morcat, Sent-urgestle, etc. Cujus, dic amabo, rei gratia, quove proposito sibi scopo aut commodo,

(a) Hist. de Bret., t. II, col. 17. — (b) Sen pottius Parisiensis, Labbe, t. VIII, col. 60. — (c) Hist. de Bret., t. II, col. 17. — (d) Ibid.

Gradlonum accepisse a regis Francorum filiis aurum argentumque finisset dictarum donationum collector, nisi hæc litteris jam olim consignata reperisset? At quinam porro memorati isthic regis Francorum filii? Cum et hæc sapere videantur eam temporis epocham, qua Britanni sub Francorum quodammodo potestate esse cœperunt, vero admodum simile reor, filiorum regis Francorum nomine, Theodoricum, Childebertum, Clodomirum et Clotarium, paternum regnum anno 511 partitos, hic intelligi. Vicerit itaque probabilis sæculo partim quinto, partim sexto, non quarto et quinto, quibus cum Britannis Armoricis Francorum regibus nihil rei fuit: atque adeo, spectata Gradloni ætate, S. Conoganus, si Gradlono æqualis fuit, ad sæculum VI referendus est. Dixi, si Gradlonoæ qualis fuit; nam neque huic, neque S. Winvaloem æqualem fuisse, quidquid Albertus citataque abs illo monumenta dicant, est certum. Malbrancus enim de Morinis lib. IV cap. XXIV ex Monumento Corisopitensi MS. quod in margine laudat, ad Beatorum societatem transisse S. Conoganum Corisopitensis urbis et provinciæ episcopum scribit anno 686: at, cum cujusmodi sit id MS. plane ignorem, sententiæ Sanctum illum sæculo VI floruisse statuenti interrim, tamquam probabiliori adhærere, dum quid in contrarium magis plausibile proferatur, est visum: unde vero annum, quo obiit, determinem, nihil omnino suppetit.

AUCTORE J. B.

D

19 Corpus ejus in templo cathedrali Corisopitensi, inquit Albertus, fuit conditum, multisque a Deo illustratum miraculis: verum pugna hic inter Alberti Legendarium et Annalæum Corisopitense a Malbranco laudatum oritur: huic enim si habenda fides est, clerum inter et S. Conogani consanguineos de ejus corpore exorta lis est; sed illud illi, non jure, sed potentia potiores impetratum suomet condidere sacrario. Passum fuisse populum Corisopitensem, ut episcopi, miraculis etiam, dum inter illos viveret, clari, privatis in ædibus recluderetur, ægre inducar, ut credam: sepultum illud more recepto in cathedrali templo fuerit, illicque permanserit integrum; sic tamen, ut nonnihil ex illo deinceps ejus consanguinei, licet ægre, fortassis impetrarint, suaque inter cimelia conservarint. Mansit porro apud Corisopitenses S. Conogani corpus, ut nemine contradicente Albertus scribit, usque ad annum 878, quo ob Normannorum metum Monstrolium (quod Picardiæ ad fluvium Quantiam oppidum est, Montreuil Gallice dictum) delatum, et in abbatiâ S. Salvii Ordinis S. Benedicti depositum fuit, uti ex infra dicendis palam fiet. Translationi hæc fuit occasio: occiso Salomone Britannicæ rege anno 874, digladiantibusque inter se de imperio regionis proceribus, provocati ad prædam Dani Britanniam infestis navibus aggressi ac depopulati sunt, donec inde ab Alano Britannicæ duce anno 879 expulsi sunt; qua de re ita habet Chronicum Britannicum apud Lobineau (d): DCCCLXXIX. Alanus cognomento magnus, expulsis a Britannia paganis Danis et Northmannis, cunctis Britonum proceribus in subjectionem positus post multa miserabilia bella intestina una totius exercitus voce factus est Britannicæ dux.

S. Conoganum

F

20 Alberti Vitam S. Conogani absolventis verba, quibus post relatam translationem modo dictam, memorat ædes etiam eidem Sancto sacras, hac in re testis fide dignus, utpote de rebus patriis, sibi que, ut credere par est, probe notis loquens, demum pariter accipe. Haud procul, inquit, Lander-t. II, col. 52.

ut Britanni semper,

naco

auctore
J. B.

A naco templum parochiale visitur, aedibus Paluanis contiguum, ejus memoriae sacrum: est et sacellum exiguum, media leuca Corisopito dissitum, a febricitantibus admodum frequentatum, quorum plerisque valetudo pristina restituitur. Elevatum e terra corpus fuit, ossaque in ecclesia cathedrali reverenter servata ad usque MCCCLXXVIII, quo, ut Normanorum furori eriperentur, Monstrolium translata fuere, ubi magna cum veneratione servantur. *Patet hinc cultus sacer apud Britones S. Conogano impensus, confirmaturque ex veteri Breviario Corisopitensi typis excuso, sed initio ac fine mutilo, in quo Officium ejus post S. Callisti Pontificis festum, recitandum praecipitur quidem, sed totum de communi. [Similem ordinem reperio in Proprio Corisopitensi, auctoritate venerabilis Capituli, sede vacante, editi anno 1642 a Carolo Guyet societatis nostrae presbytero, ut loquitur additio manu exarata in meo exemplari. Unde ironiam sacrae liturgiae indignam sapit quod legi dicitur in Breviario Cornubiensi anni 1789. Idcirco nempe legendam S. Conogani non tradit, quia hoc spirituale pratum Conogani ingressus, nobis idem eventit, ut si quis in pratum ingressus, et multas rosas, violas multas, ac lilia et alios vernos flores varios et diversos intuitus, ambigat quem primo loco, quem secundo perspexerit, dum singuli flores oculos ad se rapiant. Quoniam mihi deest Breviarium, haec descripsi e recentiore editione Alberti Le Grand (a).] Kalendarium MS. saeculo xv scriptum, abbatiae S. Mevenni apud Lobineau ad calcem Vitarum Sanctorum Britanniae item sic habet: Idibus (Octobris) Conogani episcopi, viii Lect. item Areleti Martyris, iv Lect. de utroque omnia de communi. Kalendarium veteris Breviarii Leonensis ad eundem diem: Conogani episcopi et confessoris ix Lect. de communi. Conogani nomen in Kalendaris caeteris ibidem excusis non comparat. Unde opinor, aut Legendarium, ex quo S. Conogani Vitam Albertus deprompsit, olim fuisse passim ignotum, aut fidei non adeo firmam tum temporis visum fuisse, ut Lectiones inde S. Conogano propriae conficerentur.*

ita et Mon-
strolenses,
acceptis ejus
reliquiis,

C 21 Ex quo porro ejus e Britannia Monstrolium translatae fuere exuviae, magna illic quoque, ut Albertus ait, in veneratione servatas fuisse, testimonio luculento est, religiosorum S. Salvii in dicto oppido virorum de illis perpetuo et cum honore debito conservandis cura et sollicitudo: cum enim capsula lignea, cui inclusae erant, jam esset velustate pene detrita et exesa, S. Conogani reliquias in novam Joannis de Haricuria, episcopi Ambianensis opera solemniter ritu, ingentique tum civium, tum vicinorum pagorum concursu transponendas curaverunt anno 1424, die Junii XIII, uti ex Instrumento sequenti, a V. C. Jacobo de Boves, ecclesiae S. Wincaloei Monstrolii parochi, et collegatae S. Firmini Martyris ibidem canonico ad Majores nostros anno 1664 transmissio, manifestum fit: id ita sonat: Universis praesentes litteras, sive hoc praesens instrumentum inspecturis Joannis de Haricuria miseratione divina episcopus Ambianensis salutem in Domino sempiternam et praesentibus dare fidem: notum facimus, quod nos in ecclesia monasterii S. Salvii de Monsterolo Ordinis S. Benedicti nostrae dioecesis visitationis officium exercentes inter caetera vidimus et palpavimus corpora Sanctorum Coerentini et Conocani ab antiquissimis temporibus reposita in quadam theca seu feretro memoreo (seu ligneo) quae quidem theca propter antiquitatem multum demoliebatur.

magna in ve-
neratione

22 Unde etiam ad supplicationem et requestam (a) p. 626, not. 5.—(b) Ad diem III Mart., p. 249, num. 16.—(c)

D ac in praesentia religiosorum dicti monasterii, eorum abbate (Andrea de Milly) absente, etiam aliorum tam cleri, quam populi, ob hoc in multitudine coram nobis comparante, assistenteque omni plebe dicta villae et plurium aliarum villarum et locorum adjacentium, solemniter, honorifice ac devote post celebrationem Missae in dicta ecclesia per nos celebratae eadem corpora Sanctorum Coerentini et Conocani a dicta veteri theca in novam thecam honestam et honestabilem (lege notabilem, uti habetur in Instrumento Petri, episcopi Ambianensis de transpositis similiter e veteri in novam thecam reliquiis S. Wincaloei tom. I Martii (b), ubi eadem, quae hic, verba leguntur) repositimus et includi fecimus realiter. In qua quidem theca veteri cum dictis Sanctis corporibus erat quaedam cedula, de antiqua scriptura facta, verba sequentia continens: « Hic requiescunt corpora Sanctorum Coerentini et Conocani » et his peractis venerabilis et religiosus vir, Erater Johannes Valeri, lector Carmelitarum dicti loci Monstrolii verbum Domini proposuit, vitam, virtutem et merita corporum Sanctorum narrando et declarando ad laudem Dei et recommendationem eorumdem Sanctorum totiusque curiae caelestis. Quod omnibus, quorum interest, tenore praesentium certificamus, et in hujus rei testimonium fecimus praesentes litteras sive hoc publicum instrumentum fieri ac sigillo nostro cum signo et subscriptione notarii infrascripti (tam sigillum, quam subscriptio notarii absint ab apographo nostro) roborari.

E 23 Datum et actum in loco praedicto anno ab Incarnatione Domini millesimo quadringentesimo vigesimo quarto, Indictione secunda; mensis vero Junii die decima tertia, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Martini divina providentia quinti anno septimo (creatus fuit xi, consecratus XXI Novembris anni 1417) praesentibus venerabilibus in Christo Patribus (Arnulfo III, vel Widone II) S. Judoci supra mare, et, (Joanne III de Conteville) Foresti-monasterii monasteriorum abbatibus, veneranda domina (Margarita V d'Escoffen) abbatissa S. Austrebertae dicti loci Monstrolii Ordinis et dioecesis nostrae praedictorum; venerabilibus Patribus (forte Aegidio) de Longovillari Cisterciensis Ordinis, Morinorum (nunc Boloniensis) dioecesis, et (Nicolaus de Abbativilla) S. Andreae in Nemore Ordinis Praemonstratensis et nostrae dioecesis monasteriorum abbatibus cum multis aliis, etc. Una eademque sandapila, argento obducta, SS. Coerentini et Conogani reliquiis inclusae sunt. S. Coerentini corpus universum hactenus in Morinis adservatum ait Malbrancus lib. II cap. XXII, quod qui componi cum translatione Reliquiarum, de qua Henschenius tom I Martii (c) Parisios facta possint, ad diem XII Decembris Sancto illi sacram, dispiciendum erit. S. Conogani, ad quem ista difficultas haud spectat, etiam festum in supradictis Notitiis Monstrolio ad Majores nostros missis lego die XV Octobris ibidem celebrari, ad quem pariter diem apud binos sequentes martyrologos memorantur, ut sequitur: apud Castellanum in Martyrologio Universali: In Britannia Inferiore S. Guenegani, episcopi Corisopitensis, cujus corpus Monstrolii in Picardia est in S. Salvii abbatia. Apud auctorem Martyrologii Parisiensis jussu cardinalis de Noailles editi, qui sub annum 598 defunctum statuit: In Aremoricis Sancti Cognogani Corisopitensis episcopi. S. Conogani Acta, prout ea Gallice Albertus Le Grand dedit, sparsim huic commentario inserui: sequuntur ea, quae Malbrancus edidit.

Ibid., p. 248, num. 12.

ACTA

ACTA

Ex Jacobo Malbrancq de Morinis,

lib. iv cap. xxiv a.

CAPUT UNICUM.

Sancti Vita et translatio
Monstrolium.

Prope Landerniam *b* Occasum versus palus est, ad quam nativam auram coepit Conoganus *c* e parentibus apprime nobilibus *d*. Verisimile est e cognato Germanorum coetu extitisse, quos diximus spretis mundi oblectamentis et coronis, Christi sanctiorem disciplinam amplexatos: quandoquidem et tempus et nativitatis locus et generis splendor consentiant: unde nostrorum Judoci et Winnoci imaginem solidis virtutibus in se expressit perfectissime *e*. Statim a teneris Deus prodidit, quantam in arborem evaderet hic surculus, cum brevi litterarum rudimentis imbutus *f*, coetaneos omnes longe anteiret. In puero nihil puerile, nihil ludicrum, nihil molle: facta dictave sapientissimos quosque ad congressum invitabant: qui si dilaudarent insolitum ea in ætate genium, non ipse extolli, ut nobilium moris est, sed declinare, atque uti assentatores flocci pendere.

2 Parente fit orbus, cum jam vernaret ævum. Aderant fortunæ lautissimæ, forma deusque corporis ac generis præcipuum: non deerat puella nobilis, quæ tantis responderet facultatibus: nihilominus ipse ratus sibi technas parari, se protinus sacro inseruit Ordini *g*, quo omnis præcinderetur terrena consecrandi materies. Hinc preces ingeminare, Eucharistico cibo se communire, egenis largissime subvenire, ære alieno laborantium nomina dissolvere, nudos integro indumento operire: sicque seipsum lubens fortunis exuebat, ut Christum indueret *h*. Paulo ætate maturior factus, cum aliorum affatim bono destinaretur, suo studere cogitavit amplius. Locum ab hominum strepitu semotum delegit, quo eremiticam vitam degeret, vitaretque popularem auram, quam nimium circumquaque ventilantem presentisecebat *i*.

3 Verum hic molestiore satanæ aura tentari coepit, *k* atque eos insultus perpeti, ut ad divinas suppetias fuerit confugiendum. Sciebat vero durioribus vitæ exercitamentis hostem illum superari. Nudo pane, aqua, herbarum radicibus, arborum fructibus, vigiliis: quæ omnia subsecivis diebus injunxit sibi nec quicquam tamen de nocturnis diurnisve precibus remittens. Non tegit eremus Conoganus, quo plus latitare studet, eo magis inlarescit per confluentem populorum multitudinem, qui corporis et animi malis medelam referunt præsentissimam. Corisopiti oportet conscendat sedem, quam per eos dies deseruerat episcopus: ea est unanimes vox populi, ea sunt primorum vota: quibus etsi invitatus acquiescat, ita tamen sedulo impositam provinciam obit, ut ad vitam actuosam omniumque salutem natus videatur *l*.

(a) Labbe, t. IV, Conc., col. 1087.

4 Cæcus quispiam inaudierat episcopum sacris operaturum manus abluisse. Petit obnixè quod in pollubrum e manibus ejus depulerat tradi *m* et impetrat: mox ut oculis applicuit, lumen recepit perjuvandum. Sed video in Conogano quidpiam Audomaro nostro persimile *n*. Ipso diluculo in templum suum concessit, evocata populi concione, ad quem per prolixum diei spatium verba habuit, cujusque pectus mirum in modum percipientia: dein cygneo concentu bonus senex sacris est operatus, quæ exceptit variorum agrorum frequens curatio. Meridianis tandem horis appetentibus, gravi succumbens lassitudine, spondæ se committere coactus est. Quod ut excitæ plebi innotuit, subitus incessit dolor, qui auctus est adhuc pejore nuntio. Fertur enim corporeæ lucis usuram, quam aliis ita potenter impertiebatur, omnino amisisse: et revera multis intervenientibus annis utroque orbe mansit excecatus *o*. Neque ideo vel levis obmurmurationis aura hominem affectit: quin potius Audomari nostri instar *p*, de caducæ lucis amissione gratatur sibi, ut intus commodius cœlesti perfruatur.

5 Cæcitatem subsecutus vehementis febris ardor: et appetente die, quo sciret sibi ea ægritudine soluto convasandum, corpus lecto proripit, atque ad ædem trahit, ubi coram ara principe prostratus, Christo Domino non sine uberibus lacrymis circumstantem populum commendat. Dein Christi Corpore et Sanguine seipsum refocillans, spondam repetit *q*. Obortæ omnibus lacrymæ, quibus valefecerat, suumque apud Omnipotentem presidium fuerat pollicitus. Vix dici potest quam sereno vultu, quanto cum jubilo vitæ exitum operiebatur. Egressa est anima *r* quasi exultabunda, quod inter angelorum choros sedem sibi paratam cerneret. De corpore vero certatum: nam cum, et merito, Corisopitensis clerus illud vindicaret sibi: parentes tamen et consanguinei, uti potentia et nobilitate valebant plurimum, suomet sacrario impetrarunt *s*: et tandem, uti dictum est, et Corisopitensibus et conterraneis ablatum ad Monstrolenses commigravit *t*.

ANNOTATA.

a *Acceptit horum Actorum apographum Malbrancq opera P. Jacobi Bernardi Britannici Armorici, e Societate Jesu, depromptum ea MSS. ecclesiæ Corisopitensis monumentis, seu libro, quem Annalæum vocant: sed, num apographum id integre in Opus suum Malbrancus intulerit, ut dubitem, faciunt, quæ Actis præmittit, hæc verba: Pauca, ea laudato nempe apographo, subjiciam: porro non ita presse id secutus videtur, quin id suo accommodarit stylo, nonnullisque, uti ex infra annotandis liquebit, de suo auverit additamentis: quæ vero fuerit scriptoris ætas, neque edixit ille, neque est, unde coniciam. Recentior forte est auctore, quem Albertus le Grand vidit; sed, cum quædam apud Albertum omissa memoret, adminicula quædam, quibus ille caruit, præ oculis habuisse videtur.*

b *Britanniæ Minoris oppidum, indigenis Landerneau, quatuor leucis a Portu Brivate (le Port de Brest) dissitum: [nunc in Præfectura Finisterræ (Dépt du Finistère) cujus caput est Corisopitum (Quimper).]*

c *Conoganus, qui, uti n. 1 Comment. præv. dictum, et Guenegandus ac Guennucus, derivatum vocabulum est e lingua Armorica; qua guen e gan significat Albus est genitus: unde aliqui putant Albini nomen adhæsisse, quo venit in Concilio Venetiis Armoricis celebrato circa annum Christi 465(a):*

A imo et Venerandum, *cujus nomine*, quia ipse non cerneret, *Jocundinus presbyter subscripsit Concilio Turonico anni 461 (a legendum iidem putant Venecandum, quod quam proxime ad Guenegandum accedit. (Cfr Edit. recent. Alberti Le Grand p. 623. not. 1.) Ceterum presentia Sancti in iis Conciliis nec cum Albertina, nec cum Malbranciana chronologia conciliari potest. Vid. infr. not. r.)*

d Tales item perhibet fuisse le Grand, ac vicecomiti Leonensi (nescio cui) Guyomarco consanguinei vel affines; ex qua prosapia ortam scribit nobilem familiam de la Pallue prope Landternok; sed hæc Actis, quæ præ oculis habuit, Albertum de suo, nec fundate satis, adjectisse existimo.

e Hæc est Malebrancium conjectura, tum interpolatio: non sufficit eadem ætas, patria, generis splendor, similitudoque virtutis, ut ex eadem familia, qua SS. Judocus, Winnocus alique eorum fratres et sorores, numero licet bene multi fuisse dicantur, S. Conoganum ortum fuisse credamus. Colitur S. Judocus XIII Decembris, S. Winnocus VI Novembris.

f Si Alberto credimus, gymnasium Corisopitense a Grallone rege erectum septennis accessit; litteris humanioribus annos 6, Philosophiæ 2, Theologiæ 4 Landevenecensi in monasterio impendit: sed ista annorum partitio soli Alberto tribuenda videtur.

g Secundum Albertum quinquennio aulam incoluerat vicecomitis Leonensis Guyomarei, virtutumque suarum exemplo emendarat, cum ad sacros ordines animum appulit.

h Hæc secundum Acta ab Alberto edita in solo patrio la Pallue gesta sunt, relicta nimirum a S. Conogano Leonensi aula. Eo item loco sacellum condidit, in quo sacris operabatur quotidie.

i Quam tunc Minoris Britanniae solitudinem adierit, Acta ab Alberto edita nihilo magis explicant.

k Tentationum, quibus a demone lacessitus fuit, Acta mox laudata etiam meminerunt; sed post relatam S. Conogani in monasterio Landevenecensi, in diocesi Corisopitensi e regione fere portus Brivatis seu Brestii cœnobio monachatum; de quo, quam ex Malebranco hic habes, Sancti ejusdem Vita altum tacet: unde metuo, ne et monachatus ille cæteris adnumerari debeat Alberti commentis. Miror, quid causæ sit, cur abbatis nomen, qui sacra veste S. Conoganum induerit, neque hic, neque alibi, quod sciam, expresserit;

C maxime vero cum in episcoporum Corisopitensium serie S. Conoganum jam episcopum una cum Winwaloeo, primo Landevenecensi abbate (de quo vide tom. I Martii (b).) Gradloni regis exequiis scribat interfuisse anno 405 ex Corisopitensi ea de re fragmento, nisi id habuerit fortasse suspectum: cæterum Landevenecenses monachi institutum Scoticum cum Benedictino commutarunt anno 818, qua de re videtis Ludovici im-

peratoris mandatum citatum supra num. 6. D

l Anno 403, uti Albertus censet: num recte, videbis Comm. prævium num. 12 et seqq.

m Discrimen hic, sed exiguum inter biographum utrumque occurrit. Albertus biographus cæci sanationem adscribit aquæ, qua usus fuerat S. Conoganus in ipso sacrificio immaculatam hostiam Deo oblaturus.

n Rursum Malebrancium de suo loquentem audire videor.

o Nihil hujusmodi habet Albertus: de S. Audomari cæcitate leges tom. III Septembris (c).

p Vide litt. n.

q Apud Albertum voluisse quidem sacris operari, sed id ne faceret, virium tenuitate impeditus fuisse legitur. Sacrosanctum vero Viaticum e manibus vicarii sui suscepisse. De S. Audomari, item cæci, simili obitu consulesis tom. Operis nostri ad litt. o citatum.

r Si Albertum audias, anno 456, die xv Octobris: quod ad diem S. Conogani emortualem attinet, Alberto his non moretur: at, cum Gradlonum, S. Gildam et S. Winwaloeum, quos sæculo vi jam longe propecece vixisse Henschenius ad diem III Martii § 1 Commentarii prævii in Acta S. Winwaloei ostendit, æquales faciat, Henschenianæ quidem sententiæ, quæ pro sæculo seculo pugnat, subscribendum potius reor, quam Albertinæ: at Malebrancium S. Conogani ad sæculum vii ætatem differt. Anno sexcentesimo sexto, inquit, in Britannia Minore apud Corisopitum in Beatorum societatem transit S. Conoganus ejus urbis et provincie episcopus. Videntur quidem hæc ex ecclesiæ Corisopitensis Annalæo (vide litt. a) hausta; sed, cum ejus ætatis sit liber iste, aut ex quibus fontibus coaluerit, ignorem, dum alicunde res magis dilucidetur, sæculo vi vel vii S. Conogani obitum innectere consulum duai.

s Pugnat hic uterque biographus: Albertus S. Conogani eorvias et in cathedrali templo fuisse tumulatas, e terra levatas, et, donec scilicet Corisopito Monstrolium translata anno 878 fuerunt, cum honore servatas ait. Pro cathedrali ut jus, ita et verisimilitudo major stare videtur, uti et consuetudo magis recepta.

t Patet hinc neque Alberti Legendarium, neque Malbranci MS. Corisopitense sæculum nonum, cuius anno 78 ea Translatio contigit, antiquitate excedere, nisi hæc Actis a se visis scriptores illi addiderint de suo. Cæterum S. Conogani reliquæ Monstrolium allatae sunt sub idem tempus, quo S. Winwaloei; id quod annum 877 inter et 879 ex litteris Henrici I Francorum regis, anno 1092 Monstrolii datis et partim ab Henschenio citatis, abunde liquet. Dixi sub idem tempus, eo quod instrumentum exhibeat Lobineau (d) in quo S. Corentini reliquias prius alio, quam S. Winwaloei translatas fuisse lego; post necem tamen Salomonis regis, anno 874 fede perempti.

(a) Labbe, t. IV, Conc., col. 1085. — (b) Ad diem III Mart., p. 255.

— (c) Ad diem IX Sept., p. 599. — (d) Hist. de Bret., t. II, col. 97.